

THEOLOGIA BIBLICA

Kiss Jenő

Kolozsvár

A panaszló JHWH panaszló prófétája

II. rész

A próféta panasza Jer 11–12-ben*

Jeremiás könyve magyarázóinak többsége egyetlen szövegegységnek tekinti Jer 11,18–12,6-ot és így összesen öt vallomásról beszél. Jelen tanulmány, az alábbi vizsgálódás eredményeinek elébe vágva, 11,18–23-at és 12,1–6-ot külön szövegegységnek tartja és a Jeremiás könyvén belül a következő hat vallomást különíti el: 11,18–23; 12,1–6; 15,15–21; 17,14–18; 18,18–23 és 20,7–18. E hat vallomás közül kettő, 17,14–18 és 20,7–18 – mivel nem az ÚR panasza mellett áll –, nem képezi mostani vizsgálódásunk tárgyát.

Az alábbiakban az első két vallomásszöveget, Jer 11,18–23-at és 12,1–6-ot vesszük közelebről szemügyre. Célunk az, hogy e szövegrészek tartalmi sajátosságait meghatározzuk és leírjuk, hogy a próféta panaszait később összehasonlíthassuk az ÚR panaszáival. Akárcsak JHWH panaszainak esetében, a prófétai panaszok elsődleges üzenetét a vallomásszövegekben feltárható eredeti prófétai panaszok alapján írjuk körül. Így elengedhetetlen a fentebb megnevezett szövegrészek irodalomkritikai vizsgálata.

Jer 11,18–23

Jer 11,18–23-on belül formai szempontok alapján két szövegrészt különítünk el: a túlnyomórészt költői megfogalmazású 18–20 verseket és a prózai megfogalmazású 21–23 verseket. Az első szövegrészben az egyéni panasz-zsoltár jellegzetes elemei állnak: panasz (18.19a.β₁), az ellenség idézése (19bα_{2,3}.β) és a bizalom kinyilvánítása (20). A második szövegrész (21–23) az Úrnak a panaszra adott válaszát képezi.

A *panasz*ban olyan megfogalmazásokkal és szavakkal találkozunk, amelyek az Ószövetségben főleg a Jeremiás könyvében találhatók vagy abban egyedülállóak. Az első a Jeremiás könyvére jellemző megfogalmazás a 18a versben áll: הוֹדִיעֵנִי וְאֲדַעְהָ יְיָהוָה (és JHWH tudtomra adta és én megtudtam). Jellemzője, hogy egy egyes szám első személyben fogant beszédben ugyanaz az ige (jelen esetben a יָדַע ige) kétszer fordul elő: először JHWH cselekvését, másodsor pedig az isteni cselekvésnek a beszélőre néző hatását jelöli. Ez a megfogalmazás kizárólag panasz jellegű szövegekben (ld. az alábbi táblázatot) található.

---

* A panaszló JHWH panaszló prófétája c. tanulmány eme II. része Jer 11,18–23 és 12,1–6 tartalmi jellegzetességeit domborítja ki. Ezzel a céllal fogjuk elemezni a Jer 15 és 18-ban található vallomásokat a következő harmadik, és egyben befejező részben, hogy a tartalmi vonások alapján leírassuk a JHWH és a próféta panasza, valamint a JHWH és Jeremiás közötti viszonyt.

Jer 11,18a ¹	וארעה	ויהוה הודיעני
Jer 17,14a	וארפא ואושעה	רפאני יהוה הושיעני
Jer 20,7a α	ואפת	פתיתי יהוה
Jer 31,18a β .b α	ואוסר ואשובה	יסרתני השיבני

További, a Jeremiás könyve dikciójához közelálló fogalmazások: az isteni terv kijelentését jelölő **ראה** ige hif'il alakja a 18b versben,² a barátot vagy a bizalmast jelölő **אלוף** főnév³ a 19a versben, valamint a **מעלל** névszó és a **השב מחשבה** szófordulat a 18b, illetve a 19b α ₁ versben. Jellemző rájuk, hogy nem csak a Jeremiás könyvéhez tartoznak, de ugyanakkor a jeremiási igehirdetés részét is képezik. Emellett feltűnik még, hogy a fenti szavak és fogalmazások a 18 sk. versekben jellegzetes, a Jeremiás könyvében máshol nem található jelentéssel bírnak: a JHWH-leleplező tettét jelölő **ראה** ige hif'il alakja csak ezen a helyen található JHWH-nak címzett közvetlen beszédben. Az **אלוף** főnév csak itt vonatkozik egyénre. A **השב מחשבה** szófordulat Jer 18,18 mellett csak ezen a helyen jelzi az emberi szándékot. Az a tény, hogy a fenti szavak és megfogalmazások főként a Jeremiás könyvében, illetve a jeremiási igehirdetésben találhatóak, arra utal, hogy a 18 sk. versek jeremiási eredetűek. Specifikus, egyedülálló jelentéseik a panasz műfajából származnak.

A Jeremiás könyvében egyszerű szavak közül elsőnek a **כבש** főnevet említjük. Ez a főnév az Ószövetség papi jellegű szövegeiben, a Numeri,⁴ az Ezékiel⁵ és a Krónikák⁶ könyvében, mindenekelőtt az áldozati bárányt jelöli. Ilyen értelemben használja Ézs 1,11 is. A **כבש** főnév, jelen igehelytől eltekintve, továbbá csak Hós 4,16b-ben található, ahol metaforaként a JHWH és a nép közötti bizalmasságot fejezi ki. Jer 11,18-ban is hasonló jelentéssel bír: a panaszló és üldözői közötti bizalmas viszonyt jelöli. Ennek következtében az üldözők a próféta bizalmi, valószínűleg családi körében keresendők.

A második, a Jeremiás könyvében csak ezen a helyen található megfogalmazás a **לא ידע** szófordulat az őt követő, **כי** partikula által bevezetett tárgymondatdal együtt. Ez a megfogalmazás általában elbeszélő szövegekben áll⁷ és az elbeszélte esemény titokzatos hátterére utal. A prófétai irodalomban Jer 11,18-on kívül csak Hós 2,10 és 11,3-ban áll. A három locus közös jellegzetességeket mutat: egyes szám első személyben fogantak, a tárgymondat pedig – fordított sorrendű igei mondat segítségével – kiemeli a beszélő alanyt (ld. a táblázatot).

¹ Tekintettel arra, hogy ez a fogalmazás általában felszólításokban található, Thiel, W.: *Die deuteronomistische Redaktion von Jeremia 1–25*, WMANT 41, Neukirchen-Vluyn 1973, 158. véleményét osztva feltételezhetjük, hogy a 18a vers egyes szám harmadik személyű fogalmazása „egy eredeti felszólítás átfogalmazása” által keletkezett. E feltételezést alátámasztja a 18b vers felszólító jellege. A Θ olvasata (εἶδον) simítási szándékra utal.

² Ld. Jer 38,21 és 42,1.

³ Ld. Jer 3,4 és 13,21.

⁴ Ld. 4Móz 7,14.28.29.

⁵ Ld. Ez 46,4.5.6.7.11.13.15.

⁶ Ld. 1Krón 29,21 és 2Krón 29,21.22.32; 35,7.

⁷ Vö. 1Móz 38,16; 42,23; 4Móz 22,34; Józ 8,14; Bír 14,4; 16,20; 20,34; 1Sám 14,3 és 1Kir 14,2.

Jer 11,19b _{α1}	ולא ידעתי כי-עלי חשבו מחשבות	És nem tudtam, hogy <i>ellenem</i> szöttek terveket.
Hós 2,10a _{α.β}	והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה...	De ő nem tudta, hogy <i>én</i> adtam neki...
Hós 11,3b	ולא ידעו כי רפאתים	De ők nem tudták, hogy <i>én</i> gyógyítottam meg őket.

A 19a.b_{α1} vers a metaforaként használt כבש főnév és a לא ידע כי szerkezet által szoros, sőt, kizárólagos kapcsolatban áll a Hóseás próféta könyvével. Valószínű, hogy a szerző Jer 11,18 sk. megfogalmazásakor a Hóseás könyvének említett szövegrészeit tartotta szem előtt. Ezzel a jelenséggel a Jeremiás próféta ígéhirdetésében gyakrabban találkozunk. Ezért feltételezhetjük, hogy az 1ba_{α1} verset Jeremiás próféta szerezte – akárcsak a jeremiási ígéhirdetésre emlékeztető 18.19a verset.

Az egyéni panasz-zsoltár következő tipikus eleme, az *ellenség idézése* a 19b_{α3β} versben, más természetű: szóhasználatában és megfogalmazásaiban nem a fogság előtti próféta ígéhirdetésére, Jeremiásra vagy Hóseásra, hanem a zsoltárokra emlékeztet. Az ellenség gyilkos szándékát kifejező idézet utolsó két mondata, a 19b_{α3β} vers, nyilvánvaló rokonságot mutat Zsolt 83,5-tel: mindkét szöveg az ellenség azon megfontolásait taglalja, hogy a panaszlót véglegesen kiirtsák az élők közösségéből, és ezt a szándékot a לא זכר שם עוד (nevét ne említsék [soha] többé) formulával fejezi ki (ld. az alábbi táblázatot).

Jer 1,19b _{α3.β}	נכרתנו מארץ חיים ושמו לא יזכר עוד	Írtsuk ki az élők földjéről, hogy nevét se említsék [soha] többé
Zsolt 83,5	לכו ונכחדם מגוי ולאיזכר שם-ישראל עוד	Nosza, írtsuk ki őket a népek közül, hogy Izrael nevét se említsék [soha] többé

A Jer 11,19b_{α3.β}, valamint a Zsolt 83,5 közötti megegyezések arra engednek következtetni, hogy a 11,19b_{α3.β} szerzője az ellenség idézésének megfogalmazásakor Zsolt 83,5-re támaszkodott. Ez a magyarázata annak, hogy a kiirtás motívuma rendkívüli módon az ellenség idézésében jelenik meg. Ugyanis ez a motívum, e két verstől eltekintve, mindig az imádkozó kérésében szerepel és az ő ellenségére, illetve az istentelenekre vonatkozik.⁸ Mivel a 83. zsoltár a fogság idejéből származik, erre a korra tehető a Jer 11,19b_{α3β} keletkezése is.

A *bizalom kinyilvánítása* a 20. vers szóhasználatában és szerkezetében, a 19b_{α3β} vershez hasonlóan, nem a fogság előtt próféciára, hanem a fogság utáni zsoltárhoz hasonlóan mutat: JHWH jelzői, a שפט צדק (igazságosan ítélő) valamint a כליות ולב (vesét és szívet vizsgáló), Jer 20,12-től eltekintve, főként a zsoltárokban található.⁹ A 20. vers ugyanakkor szoros szerkezeti rokonságot mutat a Zsolt 118,7-ben és Mik 7,9b-ben található bizalom-kinyilvánításokkal: a JHWH ítélő és szabadító cselek-

⁸ Vö. Zsolt 34,17; 101,8; 109,15. A מחה שם rokon formula szintén a panaszló kéréseiben szerepel (vö. Zsolt 9,6; 109,13).

⁹ שפט צדק csak Zsolt 9,5-ben található még. A בחן ige mellett tárgyként Zsolt 7,10 mind כליה mind לב, Zsolt 17,3-ban és Jer 12,3-ban csak לב áll.

vésének kifejezését a szabadulás bizonyosságának kifejezése követi egyes szám első személyben (ld. az alábbi táblázatot).

Jer 11,20	... ויהוה צבאות שפט צדק ... ... אראה נקמתך מהם ...	De a Seregek Ura igazságosan ítéel... Meg fogom látni, hogy bosszút állsz rajtuk...
Zsolt 118,7	יהוה לי בעזרי ואני אראה בשנאי	Az Úr oldalamon van segítőim között, én pedig nézni fogom gyűlölőimet.
Mik 7,9b	עד אשר יריב ריבי ועשה משפטי יוציאני לאור אראה בצדקתו	Míglen kiperli peremet és meghozza ítéletemet. Kivisz engem a világosságra, szemlélem igazságosságát.

Mivel a forrásnak tekintendő szövegek a fogság idejéből származnak,¹⁰ valószínű, hogy a 20. vers bizalomkinyilvánítása is ebben a korban keletkezett és a 19b α ₃ β vers szerzőjének tulajdonítandó. Szerzőnket valószínűleg formatörténeti szándék vezette: a prófétai panaszt ki akarta egészíteni az egyéni panaszének két jellegzetes elemével, az ellenség idézésével és a bizalomkinyilvánítással. A 19b α ₂ versnek szerkesztésbeli szerepe van: a zöldellő fa motívumával összekapcsolja a konfessziót (Jer 11,18–23) az azt megelőző Jer 11,15–17-el.¹¹

A 21–23 versekben található *isteni válasz* nem illeszkedik sem a fogság előtti prófétai igehirdetéshez, sem a zsoltáirodalomhoz. Műfaját tekintve prófétai ítélethirdetés ugyan, de annak egy jellegzetes formája: nem közvetlenül az érintetteknek szól, mint általában,¹² hanem az érintettek^{ről}. Jellemzője egyfelől az, hogy nem az egész népre, hanem egyes csoportokra (prófétákra,¹³ pásztorokra¹⁴), vagy személyekre (Semája prófétára¹⁵ és Jojákim királyra¹⁶) vonatkozik, másfelől pedig, hogy a meghirdetett ítélet nem csak a megnevezetteket, hanem azok hozzátartozóit is sújtja. A két utóbbi, a Semájáról és Jojákimról szóló ítélet feltűnő egyezőségeket mutatnak: az ítéletet a פקד igével fejezik ki (Jer 29,32a; 36,31a), annak következményeit pedig, az érintettek egész háza népének kipusztulását, a לא יהיה לו tagadó mondattal hirdetik meg.

Jer 11,21–23 közel áll ehhez a két szövegrészhez: a címzettekéről, az anatóbéli férfiakról és házuk népéről (בנות és בנים, בחורים, 22a β ,b vers) szóló ítéletet a 22a versben a פקד igével, családjuk kipusztulását pedig a לא תהיה להם שארית (maradéuk nem lesz nekik) mondat segítségével fejezi ki (ld. az alábbi táblázatot).

Jer 11,21–23	לכן כה אמר יהוה על-אנשי ענתות הנני פקד עליהם הבחורים...בניהם...ובנותיהם	Azért így szól az Úr az anatóbéli férfiakról: Ímé meglátogatom őket az ifjak ... fiaik ... leányaik [meghálnak]

¹⁰ Vö. Wolff, Hans Walter: *Dodekapropheten 4. Micha* (BK XIV/4), Neukirchen–Vluyn 1982, 177 sk.

¹¹ Ld. a szép koronájú gyümölcsöző fa képét (זית רענן יפה פרי-תאר) Jer 11,16a-ban.

¹² Vö. pl. 2Kíri 1,4,16; Jer 5,14; 23,2; 25,8; Ez 5,7; Ám 3,11.

¹³ Vö. Jer 14,15 és 23,15.

¹⁴ Vö. Jer 23,2.

¹⁵ Vö. Jer 29,23.

¹⁶ Vö. Jer 36,30.

	שארית לא תהיה להם	maradékuk nem lesz nekik
Jer 29,32	לכן כה אמר יהוה הנני פקד על שמעיה ... ועל זרעו לא יהיה לו איש ...	Azért így szól az Úr: Ímé meglátogatom Semáját és az ő magvát. Nem lesz neki senkije
Jer 36,30 sk.	לכן כה אמר יהוה על יהויקים מלך יהודה לא־יהיה־לו יושב ... ופקדתי עליו ועל זרעו ...	Azért így szól az Úr Jojákimról, Júda királyáról: Nem lesz neki, aki üljön [Dávid trónjára], és meglátogatom őt és az ő magvát...

A megegyezések abból eredhetnek, hogy a fenti szövegeket valószínűleg egy jeremiási ítélethirdetés mintájára fogalmazták. Emellett szól az elemek állandósága, a hasonló szerkezet, valamint az, hogy a szövegek között nem fedezhető fel irodalmi jellegű kapcsolat.

Jer 11,21–23 nemcsak a Semájáról és Jojákimról szóló ítéletes próféciahoz, hanem a 14,15 sk.-ben álló próféták elleni ítéletmeghirdetéshez is kötődik. E két szöveg közötti affinitás elsősorban ott mutatkozik meg, ahol a fenti elemeket kibővítették: a bevezető követformulát kiegészítő, participium segítségével megfogalmazott jelzői mellékmondatban, amely a megítéltek jellemzésére szolgál (Jer 11,21a β ; 14,15a α_2), valamint a címzettek elleni vádemelést szolgáló idézetben (Jer 11,21b; 14,15a β . γ). Ezen túlmenően az utódokat jelző זרע főnevet mindkét szövegrész a családtagok felsorolásával helyettesítette be (Jer 11,22b; 14,16a β). Közös továbbá az ítéletnek a kéttagú **ברעב** (ר) + **מות** **בחרב** (Jer 11,22b; 14,15b.16a α_2) formulával történő leírása is (ld. az alábbi táblázatot).

Jer 11,21 sk.	לכן כה אמר יהוה על־אנשי ענתות המבקשים את־נפשך לאמור לא תנבא בשם יהוה ולא תמות בידנו ..... הנני פקד עליהם הבחורים ימתו בחרב בניהם ובנותיהם ימתו ברעב	Azért így szól JHWH az anatóbeli férfiakról, akik életedre törnek mondván: Ne prófétálj JHWH nevében, hogy meg ne halj kezünk által. ..... Íme, meglátogatom őket. Ifjaik kard által hálnak meg, fiaik és leányaik meghalnak éhségben.
Jer 14,15 sk.	לכן כה אמר יהוה על־הנבאים הנבאים בשמו ואני לא־שלחתים והמה אמרים חרב ורעב לא תהיה בארץ הזאת בחרב וברעב יתמו הנבאים ההמה	Azért így szól JHWH a prófétákról, akik nevemben prófétálnak, de nem küldtem őket, de ők ezt mondják: kard és éhség nem lesz ebben az országban. Kard és éhség által hálnak meg azok a próféták,

... והעם אשר המה נבאים להם... és a nép, amelynek ők prófétáinak,
 מפני הרעב והחרב... éhség és kard miatt...
 ... המה נשיהם ובניהם ובנותיהם... ők, feleségük, és fiaik és leányaik.

Feltételezhető, hogy e két szövegnek ugyanaz a szerzője, aki a prófétai panaszt kiegészítette az egyéni panaszének jellegzetes elemével, JHWH válaszával. Eközben messzemenően szem előtt tartotta a panasz elemeit: a próféta üldözői iránti bizalmas viszonyulásának gondolatát, amely a panaszban a szelíd bárány képében jelenik meg, egyrészt az által vitte tovább, hogy szülőhelye (Anatót) férfairól beszélt, másrészt pedig a **מבקש את נפש** (V. 21a β vers) fogalmazás által, amely a Sámuel könyvében, ahol a leggyakrabban jelentkezik, a közeli ismerős vagy családtag általi üldöztetést jelöli.¹⁷ Továbbá megfigyelhető, hogy a panasz (18–20 versek) és az isteni válasz (21–23 versek) között gondolati megfelelés van: az ítélethirdetés a családtagok felsorolásával, de ennél még világosabban a **לא תהיה להם** (V. 23a) mondat által a 19b $_{3,4}$ versre nyúl vissza, elmondva ez által, hogy a megsemmisítési terv, a próféta elleni merénylet visszahull az ellenségre.

A Jer 11,18–23 irodalomkritikai vizsgálata megmutatta, hogy az eredeti prófétai panasz a 18.19a.b $_{\alpha}$ versekben található:

ויהוה הודיעני ואדעה És JHWH tudtomra adta és [így] megtudtam.
 אז הראיתני מעלליהם Akkor fedted fel nekem cselekedeteiket.
 ואני ככבש אלוף Én pedig olyan voltam, mint szelíd bárány,
 יוכל לטבוח amelyet visznek levágni,
 ולא ידעתי כי-עלי חשבו מחשבות és nem tudtam, hogy ellenem szóttek terveket.

A későbbiekben e panasz tartalmi sajátosságait fogjuk meghatározni és leírni, hogy azokat összehasonlíthassuk JHWH panaszaiival.

Jer 12,1–6

צדיק אתה יהוה	1a α	Igaz vagy te JHWH.
כי אריב אליך	1a β	Ezért perlek veled,
אך משפטים אדבר אותך	1b α	sőt, kihirdetem az ítéletet feletted.
מדוע דרך רשעים צלחה	1b β	Miért sikeres a gonoszok útja,
שלו כל-בגדי בנד	1b γ	miért van nyugalomuk a hűltenkedőknek?
נטעתם נם-שרשו	2a α	Elültetted őket s már gyökeret is vertek.
ילכו נם-עשו פרי	2a β	Kisarjadnak s már gyümölcsöt is teremnek.
קרוב אתה בפיהם	2b α	Közel vagy a szájukhoz,
ורחוק מכליותיהם	2b β	de távol a veséjüktől.

¹⁷ **מבקש את נפש** 1Sám 20,1; 22,23; 23,15; 25,29 és 2Sám 4,8-ban Dávid Saul általi, 2Sám 16,11-ben pedig Absolon általi üldöztetését fejezi ki. Ez a megfogalmazás a Sámuel könyvén kívül csak 1KIr 19,10.14-ben és Jer 38,16-ban fordul elő.

ואתה יהוה ידעתי	3aα	De te JHWH ismeresz engem.
תראני ובחנת לבי אתך	3aβ	Nézz meg engem és vizsgáld meg szívem
התקם כצאן לטבחה	3bα	Ragadd el őket, mint juhokat a levágásra,
והקדשם ליום הרגה	3bβ	és különítsd el őket a levágás napjára.
עד־מתי תאבל הארץ	4aα	Meddig gyászol még a föld,
ועשב כל־השדה ייבש	4aβ	és szárad el a mező minden füve
מֵרַעַת יִשְׁבִּיבָה סִפְתָּהּ בְּהֵמוֹת וְעוֹף	4bα	lakójának gonoszsága miatt, enyészik el állat és madár?
כִּי אִמְרוּ	4bβ	Mert ezt mondják:
לֹא יִרְאֶה אֶת־אֲחֵרֵינוּ	4bγ	Nem nézi JHWH végünket tétlenül.
כִּי אֶת־רַגְלֵיכֶם רִצְתֶּה וְיִלְאוּךְ	5aα	Ha a gyalogosokkal futsz és elfárasztanak téged,
וְאֵיךְ תִּתְחַרְרֶה אֶת־הַסּוּסִים	5aβ	hogyan fogsz a lovakkal versenyezni?
וּבְאֶרֶץ שְׁלוֹם אַתָּה בּוֹטַח	5bα	És ha a bizalmasaiban bízol,
וְאֵיךְ תַּעֲשֶׂה בְּנְאוֹן הַיַּרְדֵּן	5bβ	mit fogsz tenni a Jordán sűrűjében?
כִּי גַם־אֲחֵיכֶם וּבֵית־אֲבֹתֶיךָ	6aα ₁	Mert még testvéreid is, atyád háza is,
גַּם־הֵמָּה בְּנֵדוּ בְךָ	6aα ₂	még ők is hűtlenkednek veled.
גַּם־הֵמָּה קִרְאוּ אַחֲרֶיךָ מֵלֹא	6aβ	Még ők ezt kiáltják utánad: részeg. ¹⁸
אֶל־תֵּאֱמָר בֵּם	6bα	Ne bízz bennük,
כִּי־יִדְבְּרוּ אֵלֶיךָ טוֹבוֹת	6bβ	amikor szépeket beszélnek neked.

A második „vallomás” a következő elemeket tartalmazza: állítást arról, hogy JHWH igaz (1aα vers), a vádemelés és az ítélkezés rövid leírását (1aβ, bα vers), egy **מְדוּעַ** kérdőszóval induló, az istentelenek szerencséjére vonatkozó kettős kérdést (1bβ, 2a versek), JHWH istentelenek iránti magatartásának leírását (V. 2b vers), a beszélő ártatlanságának bizonyítását (V. 3a vers), az istentelenek elátkozását (3b vers), egy második, **עַד־מִתִּי** kérdőszóval induló, a szárazság tartamára vonatkozó kérdést (4a vers) és annak megindokolását (4b vers) és JHWH választát (4–5 versek).

A bevezetésben azt állítottuk, hogy Jer 11,18–23 és 12,1–6 két külön vallomást képeznek. Úgy tűnik, hogy ennek ellentmond a 6. vers, amely a panaszló testvéreinek, családjának hűtlen viselkedéséről és csalárdságáról szól¹⁹ és így szorosan kötődik a Jer 11,18 skk.-hoz. E két vallomás viszonyának meghatározása érdekében vizsgáljuk meg ezért először a 6. vers kapcsolatát az 1–5 versekkel.

Elsőként a 6. vers prózai fogalmazására figyelhetünk el, amely által az elüt a megelőző költői fogalmazású versektől. A 6. verset, tartalmára nézve, általában a képes be-

¹⁸ A 6aβ versben szereplő **מֵלֹא** tekintetében Holladay, W. A., *Jeremiah 1*, Hermencia, Philadelphia 1986, 380ff, értelmezését tartom a legvalószínűbbnek, aki ezt a szót „drunk”-ként fordítja.

¹⁹ Az **אֶחָ וּבֵיתֶךָ אֵב** fogalmazás Bír 16,31-ben a családi kört jelöli, amely az elhunyt végtisztességéről gondoskodik, 1Sám 22,1-ben pedig azokat a családtagokat, akik a bajban Dávid megsegítésére sietnek.

szédű és így némiképpen homályos 5. vers magyarázatának és fokozásának tartják.²⁰ Csakhogy ez az értelmezés nem problémamentes. A 6. vers fokozó szerepét a 6a₂ vers בַּגֵּר kifejezése vonja kétségbe, mivel az egy már megtörtént hűtlenségre utal.²¹ Egy fennálló helyzet nem szolgálhat egy jövőben bekövetkező szenvedés (5a₂b₂ vers) fokozására. A 6. vers értelmező jellegét a közötte és az 5. vers közötti tartalmi különbség kérdőjelezi meg: az 5. vers különféle élethelyzetekre, a 6. vers ezzel szemben személyekre utal. Ezek a megfigyelések arra engednek következtetni, hogy a 6. vers nem illeszkedik szervesen az 1–5 versekhez. Az előző prófétai panasszal (11,18 skk.) való tartalmi rokonsága miatt valószínű, hogy e vers redakcionális jellegű: arra szolgál, hogy a két vallomást egymással utólagosan összekapcsolja.

A költői fogalmazású panaszban (1–5 versek) feltűnik, hogy abban a panaszló és a bevádolt istentelenek között semmiféle kapcsolat sincs: a panasz, Zsolt 37, 49, 63 és Jób 21 és 24-el ellentétben, nem állítja szembe az istentelenek szerencséjével a panaszló nyomorúságát. Sőt: az 1–5 versek nem is beszélnek a panaszló nyomorúságáról.²² Következésképpen az 1–5 versek nem az istenteleneknek a panaszló ellen irányuló cselekvéséről szólnak, hanem azok szerencséjéről, amelynek semmiféle következménye sincs a panaszló életére nézve. Ezért az 1–5 versek inkább bölcséleti költeménynek tekintendők, mintsem vallomásnak. Ám ez a szövegrész sem egységes:

A fentebb kidomborított központi téma összefüggésében a beszélő ártatlanságát bizonyító és az istenteleneket kárhóztató 3. vers másodlagos elemnek tekintendő. Hiszen, ha az istentelenek szerencséjének a panaszlóra nézve semmiféle negatív következménye sincs, értelmetlen az ártatlanság bizonyítása, amelynek célja, hogy JHWH-t a panaszló javára beavatkozásra bírja,²³ akárcsak az istentelenek kárhóztatása, amelynek célja az emberközi kapcsolatokban bekövetkezett rendzavar helyreállítása. A 3. vers, a 11,18 skk.-val való terminológiai és tartalmi kapcsolata miatt, akárcsak a 6. vers, redakcionális jellegű: szerepe abban áll, hogy összekapcsolja egymással a 11. fejezetbeli és a 12. fejezetbeli, eredetileg különálló panaszt. Hasonló szerepe van az 5. versnek is, amely az אֲרִיץ שְׁלוֹמִים birtokos szerkezettel valószínűleg a Jer 11,21.23-ban említett körökre utal a Jeremiás származási helyén.²⁴ A 4a.b₂ vers úgyszintén a szerkesztőtől származik: a szárazság leírása valószínűleg arra szolgál, hogy Jer 12,1–6-ot összekapcsolja a 12,7–12-vel.²⁵

A Jer 12,1–6 legrégibb rétege az 1.2.4b₂ versekben található:

²⁰ Vö. Hermisson, H.-J.: Jahwes und Jeremias Rechtsstreit. Zum Thema der Konfessionen Jeremias. In: M. Oeming / A. Graupner (Hgg.): *Altes Testament und christliche Verkündigung*. FS A. H. J. Gunneweg, Stuttgart u.a. 1987, 312.; Holladay: *i. m.* 380.; Hubmann, F. D.: *Untersuchungen zu den Konfessionen Jer 11,18–12,6 und Jer 15,10–21*, FzB 30, Würzburg 1978, 71.; Mckane, W.: *Jeremiah, Vol. I: Introduction and Commentary on Jeremiah I–XXV* (ICC), Edinburgh 1986, 255., 267. Ittmann, N.: *Die Konfessionen Jeremias. Ihre Bedeutung für die Verkündigung des Propheten*. WMANT 54, Neukirchen–Vluyn 1981, 64., 69., ezzel szemben a 6 verset eredetinek tartja és benne az 5. versben „már említett, kisebb jelentőséggel bíró kijelentés” [ford. KJ] fokozását látja (64).

²¹ Ez a szófordulat a jeremiási mondásokban fordul elő a leggyakrabban, ahol a nép JHWH iránti hűtlenségének megállapítására (Hós 6,7; Jer 3,20), vagy az ítélet indoklására (Jer 5,11) szolgál.

²² Bak, D. H.: *Klagender Gott – klagende Menschen*. Studien zur Klage im Jeremiabuch, BZAW 193., Berlin/New York 1990, 117. megjegyzi, hogy elmarad a nyomorúság miatti panasz és a segítség kérése.

²³ Vö. Koch, K.: *Was ist Formgeschichte? Neue Wege der Bibelexegese*. Berlin 1968, 213. Ld. Zsolt 17,1 skk.; 26,2 skk.

²⁴ Vö. Kiss J.: *Die Klage Gottes und des Propheten. Ihre Rolle in der Komposition und Redaktion von Jer 11–12, 14–15 und 18*. WMANT 99, Neukirchen–Vluyn 2003, 50 sk.

²⁵ A 4. vers részletes irodalomkritikai elemzését ld. Kiss: *i. m.* 47–50.

צדיק אתה יהוה	1a α	Igaz vagy te JHWH.
כי אריב אליך	1a β	Ezért perlek veled,
אך משפטים אדבר אותך	1b α	sőt, kihirdetem az ítéletet feletted.
מדוע דרך רשעים צלחה	1b β	Miért sikeres a gonoszok útja,
שלו כל-בגדי בגד	1b γ	van nyugalmuk a hűtlenkedőknek?
נטעתם גם-שרשו	2a α	Elültetted őket s már gyökeret is vertek.
ילכו גם-עשו פרי	2a β	Kisarjadnak s már gyümölcsöt is teremnek.
קרוב אתה בפהם	2b α	Közel vagy a szájukhoz,
ורחוק מכליותיהם	2b β	de távol a veséjüktől.
כי אמרו	4b β	Mert ezt mondják:
לא יראה את-אחריתנו	4b γ	Nem nézi JHWH végünket tétlenül.

E költeményt jogi terminológia jellemzi: a **אל ריב** fogalmazás az 1a β versben a vádemelés,²⁶ a **דבר משפט אתה** pedig az 1b versben az ítélethirdetés²⁷ kifejezése. Az 1a α vers névszói mondata szintén jogi színezetű: **יהוה אתה צדיק** JHWH-t igazságos Istenként jellemzi. Ám az **ő צדיק**-léte nem „Istenben nyugvó tulajdonság”.²⁸ Ezt bizonyítja az a tény, hogy e kijelentés kontextusában rendszeresen az **ő igazságosságát** bizonyító cselekvéséről van szó.²⁹ Mindez világosan kitűnik az alábbi igehelyekből, amelyekben a JHWH-t **צדיק**-ként (esetenként **טוב** ill. **גדול**-ként) jellemző névszói mondatot egy, az **ő cselekvését** leíró igei mondat követi – annak kifejezésére, hogy JHWH „tulajdonságai” cselekedeteiben nyilatkoznak meg.

Zsolt 86,10a	ועשה נפלאות	כי גדול אתה
Zsolt 119,68	ומיטיב	טוב-אתה
Zsolt 119,137	וישר משפטיך	צדיק אתה יהוה
Jer 10,6b	וגדול שמך בגבורה	גדול אתה
Ezsd 9,15a	כי נשארנו פליטה כיום הזה	יהוה אלהי ישראל צדיק אתה
Neh 9,8b	כי צדיק אתה	ותקם את-דבריך

Feltűnő, hogy az 1a α versből hiányzik a JHWH igazságosságának megnyilvánulását bizonyítandó igei mondat. Ez nem a véletlennek, hanem a tudatos fogalmazásnak az eredménye: a szokásos igei mondat elhagyása JHWH igazsága megnyilvánulásának, a büntetésnek az elmaradására utal. Ez pedig összeegyeztethetlen az **ő צדיק**-mivoltával. Így az 1a α vers is vádemelésnek tekintendő. Az 1b $\beta\gamma$ versben megfogalmazott kérdés is vádemelésnek tekintendő: az istentelenek sikere és nyugalma azok zavartalan kibontakozását jelzi – ahogy ez a 2a versben szereplő elültetett és gyümölcsöt hozó fa képé-

²⁶ A **אל ריב** megfogalmazás Bír 21,22; Jer 2,29 és 12,1-ben található, jelentése pedig: „valaki ellen vádat emelni”. Vö. még Boecker, H. J.: *Redeformen des Rechtslebens im Alten Testament*. WMANT 14, Neukirchen-Vluyn 1970, 131 sk., és Liedke, G.: *Gestalt und Bezeichnung alttestamentlicher Rechtssätze. Eine formgeschichtlich-terminologische Studie*, WMANT 39, Neukirchen-Vluyn 1971, 91.

²⁷ 2Kir 25,6; Jer 1,16; 4,12; 39,5; 52,9.

²⁸ Johnson, B.: **צֶדִיק** címszó, *TbWAT VI*, Stuttgart é.m., 1989, 917.

²⁹ Uo.

ből is kiderül. Mivel a siker Józs 1,8 szerint az Isten és az ő törvénye iránti engedelmesség következménye, a nyugalom pedig Zsolt 122,6 szerint azokat illeti meg, akik Jeruzsálemet szeretik, az istentelenek sikere és nyugalma a szövetséges rend hatályon kívül helyezését jelenti. Az istentelenek sikere és a hűtlenek nyugalma az igazságos JHWH tétlenségéről tanúskodnak. Erről szól a 2b vers is. Ez a vers, az általánosan elfogadott magyarázattal ellentétben nem az istentelenek képmutató magatartását, hanem JHWH hozzájuk való viszonyulását írja le. E felfogás mellett szól többek között az a tény, hogy a 2b versben – akárcsak az 1aα versben – JHWH-t jellemző névszói mondatok állnak. A 2a vers pontosan az ellenkezőjét állítja annak, amit 1Sám 16,7 mond: azt, hogy JHWH azt hallja, amit neki mondanak, és azt látja, amit neki mutatnak – és nem az ember szívét és veséjét. Csak ezzel magyarázható, hogy az istentelenek sikeresek és a hűtlenek nyugalomban élnek. Mindez ellentmond JHWH lényének, hiszen ő szíveket és veséket vizsgál (וּכְלִיּוֹת בּוֹחֵן לְבוֹת) (אֱלֹהִים צְדִיק), igazságos Isten (צְדִיק).³⁰

A valóságnak a teológiai alapigazságokkal való szembesítése napvilágra hozza, hogy az isteni igazságosság a világban hatálytalan és a szövetség rendelkezései hatástalanok. Ugyanakkor mindezt JHWH-t teszi felelőssé. A számonkérő hangnemnek egyetlen célja van: az, hogy JHWH-t az igazságosság helyreállítása céljából beavatkozásra bírja. E költemény, kidomborított tartalma alapján, nem tekintendő prófétai panasznak, így nem fogjuk összehasonlítani JHWH panaszaival.

Klagender JHWH und sein klagender Prophet. II. Teil

Dieser zweite Teil des Aufsatzes „Klagender JHWH und sein klagender Prophet“ behandelt die ersten zwei von insgesamt sechs „Konfessionen“. Die Analyse der Konfessionen zielt auf das Herausstellen ihrer inhaltlichen Charakteristika, um das Verhältnis zwischen der nebeneinanderstehenden göttlichen und prophetischen Klage in dem dritten abschließenden Teil beschreiben zu können. Die Analyse von Jer 11,18–23 hat gezeigt, dass dieser Konfession eine prophetische Klage zugrunde liegt. Diese Klage Jeremias ist der Einsicht entsprungen, dass die Menschen seiner nächsten Umgebung, denen er vertraut hat, seine tödlichen Feinde sind. Diese Erkenntnis wurde dem Propheten durch die Offenbarung JHWHs zuteil. Jer 12,1–6 hat sich als eine weisheitliche Klage erwiesen, die das Glück der Gottlosen thematisiert. Der Klagende führt das Wohlergehen der Treulosen auf die Untätigkeit Gottes zurück und klagt JHWH an, um ihn auf diese Weise zum Einschreiten zu bewegen.

³⁰ Vö. Zsolt 7,10 és Péld 17,3.